

Józef K r u k o w s k i. *Kościół i państwo. Podstawy relacji prawnych.* Lublin 1993 ss. 320.

Najnowsza pozycja książkowa ks. prof. Józefa Krukowskiego, wybitnego znawcy problematyki relacji prawnych zachodzących między Kościołem i państwem, przynosi wielopłaszczyznowe, profesjonalne spojrzenie, zarówno w aspekcie historycznym, jak i współczesnym na dziedzinę stosunków zachodzących między społecznością państwową i kościelną. W swej istocie jest ona obszernym, obiektywnym, precyzyjnym i całościowym wykładem złożonej problematyki dotyczącej modeli prawnej regulacji wzajemnych stosunków między Kościołem i państwem, jakie ukształtowały się w kręgu kultury zachodniej, do której należy także Polska oraz ich praktycznej realizacji. Szczęólnego znaczenia tej pozycji dodaje fakt, że została ona oparta na analizie prawno-porównawczej tematycznie dobranych aktów doktrynalnych i normatywnych Kościoła katolickiego, wewnętrznych aktów normatywnych różnych państw oraz konwencji międzynarodowych, a także bogatej literatury przedmiotu.

Jej wydanie przez RW KUL zbiegło się z VIII Międzynarodowym Kongresem Prawa Kanonicznego na temat *Kościół i państwo we współczesnych systemach prawnych*, który odbył się w dniach 14-19 IX 1983 r. w Katolickim Uniwersytecie Lubelskim. Pozycja ta, zaprezentowana na konferencji prasowej w Warszawie, spotkała się z powszechnym uznaniem ze strony publicystów, jak również specjalistów z zakresu prawa konstytucyjnego. Na jej szczególne znaczenie naukowe zwrócono również uwagę w gremiach politycznych (zob. rec. tej pozycji, napisaną przez Andrzeja Bałabana w: „Przegląd Sejmowy” 2:1994 nr 1(5) s. 109-110).

W tematykę książki wprowadza Czytelnika bardzo komunikatywny wstęp Autora. Zapoznanie się z jego treścią pozwala na prawidłowe uchwycenie pięciu wątków problemowych, które składają się na osnowę książki. Z jego treści wynika również jednoznacznie, że jest to książka napisana z pozycji naukowca miłującego prawdę.

Pierwszy wątek obejmuje problematykę historycznego kształtowania się różnych systemów relacji między Kościołem i państwem, jakie wystąpiły w dziejach ludzkości od pojawienia się chrześcijaństwa w starożytności rzymskiej do czasów współczesnych. Wątek ten wyczerpuje część I książki, zatytułowana „Systemy relacji między państwem i Kościołem” (ss. 11-80). Autor wyróżnia w niej biorąc pod uwagę zespół kryteriów chronologicznych i merytorycznych cztery epoki w dziejach tych relacji: 1. konfrontacji między monizmem religijno-politycznym Cesarstwa Rzymskiego, a dualizmem religijno-politycznym, zainicjowanym przez chrześcijaństwo (I-IV w.); 2. rywalizacji między suwerenną władzą świecką i kościelną w chrześcijańskim Cesarstwie Rzymskim (IV-XVI w.); 3. konfrontacji między suwerenną władzą świecką i kościelną w państwach wyznaniowych (XVI-XVIII w.); 4. pluralizmu religijno-politycznego (XVIII w. – do

czasów współczesnych). W ramach zaś poszczególnych epok omawia właściwe im typy relacji Kościół – państwo wskazując na ich podłoże doktrynalne i ideologiczne. Cenne są krytyczne uwagi Autora na temat poszczególnych modeli tych relacji. Podbudowują one przekonująco zasadniczą tezę Autora, że gwarancją poprawnych stosunków Kościół – państwo może być jedynie konsekwentne zachowywanie przez jedną i drugą społeczność zasady dualizmu chrześcijańskiego.

Drugi wątek problemowy dotyczy doktryny Kościoła katolickiego na temat zasad wzajemnych relacji między Kościołem i państwem, zawartej w dokumentach Soboru Watykańskiego II i nauczaniu papieży posoborowych. Jego ekspozycję zawiera II część książki (ss. 81-128). Wykład na ten temat koncentruje się przede wszystkim na trzech pryncypialnych zasadach – autonomii i niezależności Kościoła i państwa w swoich dziedzinach, poszanowania wolności religijnej w wymiarze indywidualnym i wspólnotowym oraz współdziałania Kościoła i państwa w osiąganiu wspólnego dobra osoby ludzkiej. Autor kończy go uzasadnionym wnioskiem, że zasady te, ze względu na ich uniwersalny charakter, mogą być stosowane w relacjach między Kościołem i państwem, niezależnie od ustroju politycznego państwa. Ks. prof. J. Krukowski dostrzega przy tym ich wartość programową i wykazuje, że rzeczone zasady znajdują recepcję w polityce prawnej wielu współczesnych państw demokratycznych.

Trzeci wątek problemowy rozwija III część książki (ss. 129-178). Obejmuje on zagadnienia związane z różnymi relacjami o charakterze międzynarodowym, które Kościół katolicki posiada z poszczególnymi państwami i organizacjami międzynarodowymi dzięki aktywności Stolicy Apostolskiej, opartej na przyznanej jej przez społeczność międzynarodową podmiotowości publicznoprawnej w stosunkach międzynarodowych. Autor wyjaśnia oryginalną naturę tej podmiotowości w relacji do pojęcia Kościoła katolickiego i Państwa-Miasta Watykańskiego. Następnie omawia wieloaspektowo prawo legacji Stolicy Apostolskiej, czyli uprawnienie do ustanawiania stosunków dyplomatycznych przez ten podmiot prawa międzynarodowego, genezę i rozwój konwencji międzynarodowych zawartych między Stolicą Apostolską i poszczególnymi państwami, pojęcie konkordatu, naturę umowy konkordatowej, zagadnienie stron takiej umowy oraz jej przedmiotu. Omawiany wątek problemowy kończą rozważania poświęcone zdolności prawnej Stolicy Apostolskiej do podejmowania działalności mediacyjnej i arbitrażowej w sporach międzynarodowych, których stronami są państwa.

Czwarty wątek problemowy, który obejmuje zagadnienia dotyczące ochrony wolności religijnej w umowach międzynarodowych, stanowi IV część książki (ss. 179-194). Autor omawia tu najpierw gwarancje wolności religijnej w umowach międzynarodowych o zasięgu uniwersalnym, a następnie ochronę tej wolności w konwencjach europejskich.

Piąty wątek problemowy Autor zawęził do wybranych zagadnień dotyczących relacji prawnych między Kościołem i państwem w Polsce po II wojnie światowej. Zagadnieniom tym została poświęcona V, najobszerniejsza część książki (ss. 195-270). Jest ona swego rodzaju zwieńczeniem wieloletnich badań naukowych i publicystyki w tej dziedzinie ks. prof. J. Krukowskiego. Znajdujemy w niej wyczerpujące omówienie wielu interesujących zagadnień, jak: stosunek Kościoła do rządów komunistycznych w Polsce, unormowanie jego statusu prawnego w ustawach z 17 V 1989 r. (o stosunku państwa do Kościoła katolickiego, o gwarancji sumienia i wyznania oraz o ubezpieczeniach duchownych), nauczanie religii w szkołach publicznych oraz postulaty konstytucyjne

w przedmiocie relacji państwo-Kościół. Autor omawianej publikacji zamieścił także w tej części pierwszy naukowy komentarz do nowego konkordatu polskiego.

Po zasadniczej części książki następują aneksy. Obejmują one trzy dokumenty: Dokument Stolicy Apostolskiej o wolności religijnej z 1 IX 1980 r. Stanowisko Konferencji Episkopatu Polski w sprawie założeń aksjologicznych nowej konstytucji, z 16 VI 1990 r. oraz Konkordat między Stolicą Apostolską i Rzeczpospolitą Polską podpisany 28 VII 1993 r.

Książkę zamykają: wybór tematycznie dobranych publikacji książkowych z dziedziny relacji państwo-Kościół, starannie wykonany indeks rzeczowy, wykaz skrótów i szczegółowy spis treści sporządzony w języku angielskim i polskim.

Książka ta wychodzi naprzeciw oczekiwaniom zarówno specjalistów z dziedziny prawa konstytucyjnego, polityków i publicystów zainteresowanych problematyką państwo-Kościół, jak też szerszego kręgu czytelników, zwłaszcza studentów wydziałów prawa.

Ks. Florian Lempa

Ks. Henryk M i s z t a l. *Doskonali w miłości. Świeccy święci i błogosławieni*. Redakcja Wydawnictw KUL. Lublin 1992 ss. 446.

Przynajmniej od Soboru Watykańskiego II szeroko znana i akceptowana jest prawda, iż każdy wierny chrześcijanin powołany jest do świętości. Prawda ta dobitnie wyrażona została w konstytucji soborowej *Lumen gentium* (nr 11) oraz w adhortacji Jana Pawła II *Christifideles laici* z 30 XII 1988 r. Często jednak przez chrześcijan jest ona pojmowana raczej teoretycznie i bez aplikacji do konkretnego, a zwłaszcza własnego życia. Dlatego z wielkim uznaniem przyjąć należy nową pozycję książkową ks. prof. H. Misztala (kierującego jedyną w Polsce Katedrą Prawa Kanonizacyjnego) w której prezentuje on konkretne i godne naśladowania postaci świeckich świętych i błogosławionych.

Rozprawa składa się ze wstępu (s. 7-14), trzech rozdziałów, zakończenia (s. 409-411), wykazu źródeł i literatury (s. 413-429) oraz wykazu opracowanych świętych kanonizowanych i beatyfikowanych (s. 431-434).

W rozdziale pierwszym autor omawia pojęcie świętości chrześcijańskiej człowieka świeckiego w przekroju historycznym (s. 15-72). Przedstawia model świętości człowieka świeckiego w pierwszych wiekach Kościoła, w okresie średniowiecza, reformy trydenckiej i w czasach nowożytnych. Szczególnie dokładnie charakteryzuje świętość osób świeckich opierając się na dokumentach Soboru Watykańskiego II (s. 42-65). Charakterystykę współczesnych norm dotyczących doskonałości świeckich przedstawia autor na podstawie sformułowań zawartych w nowym Kodeksie Prawa Kanonicznego oraz w posynodalnej adhortacji Jana Pawła II *Christifideles laici*.

W rozdziałach drugim i trzecim przedstawia autor świeckich świętych od czasów apostoelskich aż do czasów współczesnych. Na początku obydwu rozdziałów zapoznaje on czytelnika ze sposobami postępowania kanonizacyjnego w różnych okresach historycznych. Datą graniczną dla obydwu rozdziałów jest rok 1588, w którym utworzono Kongregację Obrzędów. Od tego czasu zaczęła kształtować się rozwinięta procedura